

НАУКОВІ ПІДХОДИ ДО НООСФЕРНОЇ СТРАТЕГІЇ СТАЛОГО РОЗВИТКУ

Нині перед світовою цивілізацією постає одне з найпріоритетніших завдань – забезпечення екологічної безпеки на планеті. Людство, за свою давню історію випробувало і пережило багато природних і соціальних катаклізмів: катастрофічні кліматичні зміни, великі посухи і повені, землетруси й епідемії. Відбулися драматичні події в соціально-політичному аспекті. Ці та інші негативні фактори, зокрема, впливу їх на природне оточення, більш яскраво проявилися на зламі тисячоліть. Названі проблеми носять глобальний характер, загрожують самому існуванню людства в цілому.

Своєю виробничою діяльністю, втручанням у природу людина неусвідомлено впливає на загальнопланетні життєво важливі фізико-хімічні, геологічні, кліматичні і екологічні зв'язки. Порушуються і руйнуються зв'язки всієї системи життєзабезпечення планети. Руйнації піддаються цілі екосистеми: дедалі частіше замість продуктивних біогеоценозів на поверхні з'являються пустелі, або громіздкі урбаністичні утворення. І якщо той чи інший біологічний вид – за всієї незворотності його втрати – може бути, бодай теоретично, компенсований, то втрата екосистем ніякій компенсації не підлягає. Тим часом негативні процеси, що торкаються таких об'єктів, як ґрунт та атмосфера (наприклад, деструкція ґрунту і руйнування озонового шару атмосфери), ставлять під загрозу існування навіть найбільшої екосистеми – самої біосфери)[1, с. 650]. У свій час, ще в 70-ті роки ХХ ст., екологічна криза, яку відчували всі промислово розвинуті країни світу, поставила перед світовою спільнотою невідкладні вимоги щодо охорони навколишнього середовища, змусила уряди різних країн шукати підходи та можливості співпраці щодо збереження довкілля.

Сучасна екологічна ситуація вимагає нових підходів до вирішення проблемних питань у сфері екологічної безпеки. Саме ноосферна стратегія сталого розвитку, як наукова концепція набуває актуалізації в сучасних умовах забезпечення життєдіяльності людини, формуванні гармонічного поєднання трьох складових сталого розвитку: економічної, соціальної й екологічної. Поняття ноосфери, тобто сфери розуму у світовій науці, передусім пов'язане з іменем В. Вернадського, на ідеї якого і ґрунтується сучасна теорія ноосфери. Визначення цього поняття трактується як тонкий шар розумного життя, що виник у процесі еволюційного розвитку живої природи на Землі. Ще на початку минулого століття вчений зауважив про загострення процесів взаємодії між людиною і природою, посилення впливу людського розуму на біосферу, а отже й навколишнє природне середовище. Щоправда, як зазначає К.Ситник, творець учення про ноосферу вірив, що майбутнє живої оболонки буде радісним і безхмарним, надійним і стабільним. Він недооцінив негативної

дії людського розуму [2]. Активна індустріалізація, виснажливе користування землею та її багатствами, хижацьке ставлення людини до природи, наслідки чого спостерігає нинішнє покоління, ставить на порядок денний головну умову взаємодії людини і природи: збереження балансу і безконфліктне співіснування.

Ноосферна концепція сталого розвитку виходить із нерозривної єдності двох основоположних принципів [3, с. 284]: антропоцентричного, який безпосередньо пов'язаний з людством, з його виживанням та неперервно тривалим ефективним розвитком і біосфероцентричного, де природною основою життя на Землі може бути лише збереження біосфери в тих її формах, що склалися історично. Двоцентрова модель системи пріоритетів щодо оптимізації майбутнього розвитку дає змогу уникнути однобічності цих основних науково-етичних орієнтацій – антропоцентризму та екоцентризму, який набув поширення з розвитком екологічної етики довкілля. Характерні особливості ноосферогенезу, як і забезпечення сталого розвитку полягають у створенні та функціонуванні інтегрального соціального інтелекту, поглиблення інформатизації суспільства, формування єдиної інформаційної бази у сфері охорони довкілля з метою формування екологічно здатного життєвого середовища людини.

Узагальнення наукових джерел свідчить [3; 4], що екоцентризм, це ідеологія охорони оточуючого середовища, яка розглядає збереження дикої природи, як самостійну цінність, незалежно від будь-яких людських критеріїв корисності і передбачає пріоритет такої цінності над цілями і потребами людства. У межах екоцентризму захист дикої природи здійснюється не з точки зору інтересів людини, а заради самої природи. Тут доцільним є відтворення і розширення природно-заповідних територій і збереження унікальних екосистем планети. Відмітимо, що екоцентризм протистоїть антропоцентризму.

Водночас, біоцентризм визначається як одна з течій в екоцентризмі, а тому на думку окремих науковців терміни „екоцентризм” і „біоцентризм” не є чітко розмежованими і можуть бути використані як синоніми. В свою чергу поняття „кoeволюція” було засноване екологами (П. Ерліхом, П. Рейвенем) в 1964 р. для опису координованого розвитку різних видів у складі однієї екосистеми (біогеоценозу) [5]. При цьому кoeволюційні підходи враховуються у різних сферах життєзабезпечення людини.

У науковій літературі дискусійним залишається чітке окреслення індикаторів забезпечення сталого розвитку як на глобальному, так і на мезорівні, тобто на рівні регіональної економіки. Вирішення відміченої проблеми ускладнюється тим, що розвиток суспільства є багатограним, дуже складним, внутрішньо суперечливим процесом, а тому вивчати його слід системно (в існуючій літературі з цієї проблеми нерідко абсолютизується еколого-економічний підхід до сталого розвитку, недооцінюються такі його аспекти, як соціально-політичний та соціопсихологічний, національно-етнічний, культурно-історичний та інші). Тому адекватнішому розумінню

сталого розвитку має сприяти вивчення його світоглядних і філософсько-методологічних засад з урахуванням доробку соціальної і політичної екології та екологічної економії, яка розглядає такі питання [3, с.284]: зіставлення екологічних та економічних цінностей; теорії економічного зростання й сталого розвитку; зайнятість населення й стан довкілля; якість життя та її індикатори; вартість природи (проблема економічної оцінки природних явищ); оцінки повеней; теорія власності, її вплив на оптимальність розвитку; оподаткування технологій та аналіз екологічного розвитку; прийняття та реалізація рішень із проблем довкілля.

У 1997 р. було розроблено і подано на затвердження Верховної Ради України „Концепцію сталого розвитку України” (науковий керівник розробки С. Дорогунцов, загальне керівництво Ю. Костенко та Б. Патон). Важливим також є обґрунтування національних та локальних концепцій сталого розвитку, які відобразатимуть можливості його забезпечення у різних сферах і на різних рівнях. У планетарному масштабі важливим є прийняття світовим співтовариством Екологічної конституції Землі, яка б сприяла формуванню міжнародного екологічного права з врахуванням норм і принципів ноосферного підходу забезпечення сталого розвитку людства. При цьому, формування коволюційного підходу у сфері збереження навколишнього природного середовища і розвитку людського суспільства сприятиме забезпеченню сталого розвитку в цілому, не порушуючи, при цьому гармонічного поєднання економічної, соціальної й екологічної його складових.

Література:

1. Крисаченко В.С. Людина і біосфера: основи екологічної антропології / В. С. Крисаченко. – К.: Заповіт, 1998. – 688 с.
2. Ситник К. Ноосфера: міфи і реальність [Електронний ресурс] К.Ситник // Вісник національної академії наук України. – 2003. - № 5. Режим доступу до журналу: <http://www.nbu.gov.ua/portal/all/herald/2003-05/7.lilin>
3. Економічна енциклопедія : [у 3 т.]. – Київ : Видавничий центр «Академія», 2002. / голова редакційної ради : Гаврилишин Б. Д. (голова) [та ін.]. Т.3[відп. редактор Мочерний С. В. та ін.]. – 2002. – 952 с.
4. Акімова Т.А. О причинах нечувствительности экономий теории к экологическому кризису. [Электронный ресурс] / Т. А. Акімова Режим доступа: http://www.cat-on.net/articles/o_prichinah_nechuvstvitelnosti_ekonomicheskoi_teorii_k_ekologicheskomu_krizisu - 15
5. Олескин А.В. Биополитика. Политический потенциал современной биологии: философские, политологические и практические аспекты / А.В.Олескин. – М.: Институт философии РАН, 2001. – 380 с.